

AĞIZ ÇALIŞMALARINDA DERLEME KONULARI VE KAYNAK KİŞİLERE YÖNELTİLECEK SORULAR*

Hakan AKCA**

Öz: Ağız çalışmaları, metin derleme, derlenen metinleri transkribe etme, inceleme, sınıflandırma, sözlük ve dizin hazırlama gibi farklı aşamalardan oluşur. Bir ağız çalışmasının ilk ve en önemli aşaması derlemedir. Çünkü derlemeler asıl çalışmanın temelini oluşturur. Ağız çalışmalarında derlemeler doğru yöntemlerle ve sağlam bir şekilde yapılırsa deşifreyasyon, inceleme, sınıflandırma, sözlük veya dizin hazırlama aşamaları da sağlam olacaktır. Bu sebeple bir ağız araştırmacısının neyi, nasıl derleyeceğini bilmesi son derece önemlidir. Sahada derlemeye çıkmadan önce birtakım ön hazırlıklar yapılmalıdır. İyi bir derlemeci, sahaya çıkmadan önce mutlaka amacını bilmeli, daha sonra neyi derleyeceğini belirlemelidir. İşte bu aşamada derleme konularının seçimi ve kaynak kişilere yöneltilen soruların hazırlanması gerekir. Amaç belirlemeden, derleme yöntemleri öğrenilmeden, konu ve soru hazırlığı yapılmadan sağlıklı bir derleme yapılamaz. Ağız çalışmalarında belli bir derleme konusu veya konuları yoktur, ancak bir ağız araştırmacısının elinde konu ve soru örneklerinin bulunması son derece faydalıdır. Böylece derleme aşamasında hem aynı soruların tekrar edilmesi önlenmiş olur hem de araştırmacı ne soracağını unuttuğu zaman elindeki örnek sorulardan yararlanır. Günümüze kadar ağız çalışmalarında kaynak kişi meselesi, derleme teknikleri, yöntem sorunları, sözlük ve dizin bölümlerinin hazırlanması konuları üzerine pek çok çalışma yapılmasına rağmen derleme konuları ile kaynak kişilere yöneltilen sorular üzerinde durulmamıştır. Bu makalede ağız araştırmalarında derleme konuları üzerinde durulacak ve birtakım soru örnekleri verilecektir.

Anahtar kelimeler: Ağız araştırmaları, derleme konuları, derleme soruları, derlemeci, kaynak kişi.

A Compilation of Topics with Regard to Dialect Studies and Questions to be Addressed to Participants

Abstract: Dialect studies consist of different stages, such as text compilation, transcribing examination, classification the texts compiled, and finally preparation of a dictionary and an index. The first and the most important stage of a dialect study is compilation that is the basis for any dialectological work. In dialect studies, if compilation is conducted correctly, the following steps, i.e. deciphering, examination, classification, preparing of a dictionary or an index, will also be done correctly. Thus, for one who researches a dialect, it is very important to know what to compile and in which manner. Some preparations are an imperative before compilation. A good compiler must determine a purpose, and what to compile before conducting research in a dialect zone. At this stage,

---

* Makalenin Geliş ve Kabul Tarihi: 09.10.2017 - 14.11.2017

** Yrd.Doç.Dr., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hakca@gazi.edu.tr ORCID: 0000-0002-2524-1463

determining of the topics of the compilation and formulating questions for informants are essential. A reliable compilation cannot be made without setting a purpose, learning compilation methods, or preparing a subject and questions. There are no specific compilation topic or topics in dialect studies, but it is extremely useful that a dialect researcher possesses subject and question examples in his/her disposal. In this way, duplication of the same questions is avoided during the compilation stage, and in case of forgetting what to ask, the researcher makes use of those sample questions prepared in advance. Although there have been many studies dealing with problems concerning dialect subjects, compilation techniques, method problems, lexicon and index sections in dialect studies, there have not been yet any study about compilation topics and questions to be asked to those participating. This article will examine the compilation topics in dialect surveys, and give some examples of the questions.

Key words: Dialect studies, compilation topics, compilation questions, compiler, participant.

Giriş

Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili derleme çalışmaları 1867 yılında A. Maksimov'un yapmış olduğu "Hüdavendigâr ve Karamanlı Ağızları" adlı denemesiyle başlar. Ağızlar 1940 yılına kadar daha çok yabancı araştırmacıların çalıştığı bir alandır. 1940 yılından sonra başta Ahmet Caferoğlu olmak üzere yerli araştırmacıların yayınları gittikçe artar. Bu nedenle Zeynep Korkmaz, 1940 öncesini "yabancı araştırmacılar dönemi"; 1940 sonrası ise "yerli araştırmacılar dönemi" olarak adlandırır (Korkmaz, 1995, ss. 199-200).

Anadolu ağız araştırmaları, aradan geçen yaklaşık yüz elli yıllık sürede önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Türkiye'de üniversitelerin artması, üniversitelerde ağız araştırmaları konusunda uzmanların yetişmesi, ulaşım imkânlarının kolaylaşması, ses ve görüntü kaydı ile arşivleme teknolojilerinin ilerlemesi ağız araştırmalarının gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

Türkiye Türkçesi ağızları üzerinde, derleme ve dil bilgisi çalışmalarının yanı sıra kaynak kişilerin özellikleri, derleme yöntemleri, yöntem sorunları, sözlük ve dizin bölümleri, bu bölümlerin hazırlanmasında karşılaşılan sorunlar gibi teorik konularla ilgili çalışmalar da yapılmıştır. Bu çalışmalar içerisinde zaman zaman derleme konularına veya sorunlarına değinilmiştir. Bu sebeple söz konusu çalışmalar üzerinde kısaca durmak yerinde olacaktır.

Gemalmaz, "Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler" adlı makalesinde, ağız bilimi araştırmalarının kolay bir işmiş gibi görülmesine rağmen incelenen ağzın veya ağız topluluklarının yayılma alanlarını, oluşumlarını, dilin içinde birbirlerine göre durumlarını ortaya çıkarmanın çok zor olduğunu belirtmiştir (1989, s. 10).

Ağız araştırmalarıyla ilgili teorik konular üzerinde Demir'in önemli çalışmaları vardır. Demir, "Ağız Araştırmalarında Kaynak Kişi Meselesi" adlı makalesinde uygun kaynak kişinin özelliklerini, *tahsil durumu, bölgeyi terk etmemiş olma, ağız özelliklerini koruyuyor olma, yaş ve cinsiyet* olmak üzere beş başlıkta incelemiştir (1998, ss. 171-180).

Ağız çalışmalarında derleme yöntem ve teknikleri konusu da Demir tarafından kaleme alınmıştır. Demir, "Ağız Araştırmalarında Derleme Teknikleri" adlı çalışmasında *Konu-Metin, Derlemecinin Durumu, Yazılı veya Sözlü Kayıt, Varyantlar, Gizli Kayıt, Yerliler Gibi Konuşma ve Yerlilerin Yardımına Başvurma* konuları ve yöntemleri üzerinde durmuştur. Bu çalışmada Demir, gramer incelemesi yapılacak ağız çalışmalarında kelimeler arasındaki ilişkinin mümkün olduğu kadar tam bir resminin çıkarılmasına yarayacak metinlerin elde edilmesi gerektiğini, gramer çalışmaları için yapılan derlemenin inceleme yapılan bölgeyi temsil etmesinin yani derlemenin yapıldığı bölgede yaygın olarak kullanılan varyantı ana hatlarıyla yansıtmasının önemli olduğunu söylemiştir (1999a, ss. 78-79).

Ağız araştırmalarında genel sorunlar veya yöntem sorunları üzerinde epey çalışma yapılmıştır. Korkmaz, Anadolu ağızları üzerindeki araştırmaların 1976 yılındaki durumunu ele aldığı "Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar" adlı makalesinde, ağız çalışmalarında tespit ettiği sorunları da dile getirmiştir (1976, ss. 143-172).

Karahan, "Ağız Araştırmalarında Sorunlar" adlı bildirisinde: *Eğitimsizlik veya Eğitim Eksikliği, Yöntemsizlik ve Yöntem Dışı Uygulamalar, Teknolojik Gelişmeleri İzlemede Gecikme, Çevriyazı Sistemindeki Çok Seslilik, İletişim Eksikliği, Bazı Genel İsimlendirmelerde Belirsizlik* gibi sorunları irdelemiştir (2000, ss. 21-26). Karahan'ın bu çalışmasında, dil bilimcinin derleme konuları ile halk bilimcinin derleme konularının farklı olduğu, hangi soru veya konuların araştırmacıyı hangi dil verilerine ulaştırabileceği konusunda kesin olmayan bazı ölçütlerin belirlenebileceği ve bunun da bir ön hazırlığı gerektirdiği belirtilmiş, bilinçli bir ön hazırlığı olmayan, mesela daha çok masal derleyen araştırmacının geçmiş zaman dışındaki fiil kiplerine ulaşmasının çok zor olduğu vurgulanmıştır (2000, s. 22).

Özsoy ve Taylan tarafından sunulan "Türkçenin Ağızları Çalışmalarında Yöntem Sorunları" adlı bildiride, veri toplamayla, kaynak kişilerle (kim), derleme konularıyla (ne), derleme yöntemleriyle (nasıl) ilgili sorunlar üzerinde durulmuştur (2000, ss. 27-33).

Gülsevin, 2006 yılında yayımladığı "Türkiye'deki Diyalektoloji Yayınlarında Yöntem Sorunu (Şekil Bilgisi Bölümleri)" adlı çalışmasında ağız araştırmalarının şekil bilgisi bölümlerinde tespit ettiği yöntem sorunlarını dile getirmiştir (2006, ss. 11-24).

Öçalan, “Ağız Araştırmalarında Bilişim Teknolojilerinin Kullanılması ve Ağız Tezleri İçin Yenilik Önerileri” adlı makalesinde, derleme ve metinlerin içerikleriyle ilgili sorunlar üzerinde durduktan sonra, derlemelerde farklı zaman eklerinin kaydedilmesinde kullanılacak soruları şu örneklerle açıklar: “Sizin gençliğinizde düğünler nasıl olurdu?” sorusu, geniş zamanın hikâyesinin kullanımını; “Sizin düğününüz nasıl oldu?” sorusu, görülen geçmişin kullanımını; “Babanızın düğünü nasıl olmuş?, “Buraya kimler en önce yerleşmişler?” soruları, duyulan geçmişin kullanımını; “Şimdi düğün âdetleriniz nasıldır? Nasıl kız istersiniz?” gibi sorular, geniş zamanın kullanımını; “Gelecek sene tarlalara neler ekeceksiniz?” sorusu gelecek zamanın kullanımını ortaya çıkarmaya yardımcı olabilecek sorulardır. (Sorular farklılaştırılıp, değiştirilebilir.” (2006/I, ss. 174-179).

Aynı konuya Demir’in “Ankara Örneğinde Ağızların Belgelenmesi” adlı kitabında şöyle değinilmiştir: Ağız araştırmalarında hem farklı yerleşim birimlerinin konuşmaları arasında bir karşılaştırma yapabilmek için benzer kayıtların hem de dildeki ifade zenginliğini ortaya çıkarabilmek için aynı yerleşim biriminde farklı konularda derlemelerin yapılması önemlidir. Örneğin, “Yemeği nasıl yaparsınız?” gibi bir soruya verilecek cevap genelde geniş zamanla olacaktır. Masal anlatılması durumunda genellikle Türkçe masal anlatımında yaygın olarak kullanılan –mXş eki belgelenecektir. Sadece yemek tarifleri veya masal derlendiği zaman belki ses bilgisi bakımından tam bir veri elde edilebilir ancak ekler, söz dizimi ve söz varlığındaki zenginliği bu şekilde belgelemek mümkün değildir (2013, s. 68).

Akar, “Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunları” adlı makalesinde yöntem sorunlarını, *Adlandırmada Terim Sorunu, Derleme Bölgelerinin Tespiti, Derleme ile İlgili Sorunlar (Derleyici, Kaynak Kişi, Malzeme), İşaretleme Sorunu, İnceleme Yöntemi Sorunları, Ağız-Etnik Yapı İlişkisi Sorunu, Bilgi ve Belge Yönetimi Sorunu* olmak üzere yedi başlıkta incelemiştir (2006, ss. 41-53). Akar, bu makalesinde derleme ile ilgili sorunlara da değinmiş, ağız metinlerinin derlenmesinde derleyici, kaynak kişi ve malzemenin özellikleri üzerinde durmuş, folklor araştırmalarında kaynak kişinin “ne” konuştuğunun, ağız araştırmalarında ise “nasıl” konuştuğunun önemli olduğunu, bu sebeple saha araştırmalarında folklor / ağız ayrımının ana çizgilerle belirlenerek bu iki alanının birbirine olan olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması gerektiğini belirtmiştir (2006, ss. 47-49).

Demir’in “Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunu” (2007, ss. 63-72) ve “Türkçe Ağız Araştırmalarında Bazı Yöntem Sorunları” (2012, ss. 1-8) adlı çalışmalarında da Türkiye Türkçesi ağız araştırmalarında yöntemle ilgili sorunlar ele alınmıştır.

Yüce, “Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmalarında Karşılaşılan Bazı Genel Problemler” adlı bildirisinde, ağız çalışmalarında tespit ettiği genel sorunlar üzerinde durmuştur (2009, ss. 855-863).

Özmen, “Ağızlardan Söz Derleme Çalışmaları ve Derlemelerle İlgili Sorunlar” adlı çalışmasında derleme sorunlarını; *Söz Derleme Çeşitleri ve Nitelikleri, Derleyicinin Nitelikleri, Derleme Konuları, Çevrenin Genişliği veya Darlığı Bakımından Söz Derleme Çalışmaları, Derleme Alanı ile Derleyicinin İlişkisi, Ağız Sözlüklerinde Yer Alan Sözcüklerin Nitelikleri ve Özellikleri ve Tanımlar* olmak üzere yedi başlıkta incelemiştir (2010, ss. 203-212). Özmen, bu çalışmasında derleme sorunları üzerinde durduktan sonra derleme konularına da değinmiş ve ağız çalışmalarında derleme konularını şöyle açıklamıştır: “Söz derlemelerinin, kaynak kişileri sorgulama, yönlendirme biçiminde yapıldığı bilinmektedir ancak, sağlıklı bir sonuç alabilmenin yolu, kaynak kişileri değişik konularda konuşturmadır. Bunun için önceden hazırlıklı olmak ve kaynak kişilere, insanların değişik yaş evreleriyle; doğum ve ölümle; nişan ve evlenmelerle; gelenek ve inançlarla; insan, hayvan ve bitki hastalıkları ve bu hastalıkların tedavi şekilleriyle; büyükbaş ve küçükbaş ev hayvanları ve kümes hayvanlarının beslenmesi, türleri ve yaş evreleriyle; evcil hayvanlardan elde edilen ürünler ve ürünlerin üretim biçimleriyle; arıcılık, balıkçılık, ipek böcekçiliği gibi uğraşlarla; av hayvanları ve avcılıkla; böcek ve sürüngen çeşitleriyle ve bunların zararları, yararları ve bunlardan korunma biçimleriyle; her türlü hububat ve bunların ekimi, bakımı ve hasadıyla; bölgede yetişen her türlü meyve ve orman ağaçları ile bunlardan elde edilen ürünlerle; her türlü otlarla; bitkilerin tıbbi özellikleriyle; bölgede yetişen sebzeler ile bunların tarımı ve üretimiyle; ev aletleri ve mutfak malzemeleriyle; yemek çeşitleriyle; pekmez, nar ekşisi, pestil, sucuk vb. yiyecek maddesi çeşitleri ve üretimiyle; kuyumculuk, bakırcılık, demircilik, testicilik, nalbantlık, çinicilik, fırıncılık, marangozluk, semercilik, dokumacılık, kaşıkçılık, değirmencilik, kuşçuluk, vb. mesleklerle; askerlik, öğrencilik, hastalık, gurbet, çocukluk anlarıyla; doğa olayları vb. konularla ilgili sorular sorulmalı ve kişiler bu yönde konuşturulmalıdır.” (2010, ss. 203-205).

Karahan, “Ağız Çalışmalarında Bilimsel Niteliğin Korunması Üzerine Birkaç Not” adlı bir başka makalesinde, daha önce incelediği ağız çalışmalarında dikkatini çeken yöntem sorunları üzerinde durduktan sonra, ağız araştırmalarında gramatikal dizin hazırlamanın önemini ve gerekliliğini açıklamıştır (2012, ss. 131-136).

Ağız araştırmalarında yaygın yanlışlar hakkında Gülsevin’in çalışmaları vardır. Gülsevin, “Ağız Araştırmaları İncelemelerimizde Yaygınlaşmış Yanlışlıklar (1), (2) ve (3) olmak üzere seri hâlinde yaptığı çalışmalarda sırasıyla, “bura” kelimesinin yapısı (“bu+ra” mı “bu ara” mı) (2005a, ss. 333-335), değişimin istikameti açısından yapılan yanlışlar (2005b, ss. 59-63), ses türemesi veya

düşmesi konusunda “üzüm / yüzüm”, “öllük / höllük” kelimelerinde yapılan yanlışlar (2005c, ss. 207-213) üzerinde durmuştur.

Adıgüzel “Dünyada ve Türkiye Türkçesinde Ağız Çalışmaları ve Yöntemler” adlı makalesinde, derleme çalışmalarında izlenen metotlar üzerinde durmuştur. Adıgüzel bu makalede, derleyicinin ve uygun kaynak kişilerin özelliklerini belirttikten sonra, kaynak kişiye sorulacak soruların önceden tespit edilmesinin daha yararlı bir sonuç verebileceğini, bu soruların derlenen metnin araştırma alanının söz dağarcığını yansıtacak düzeyde olmasını sağlayacağını belirtmiştir (2013, s. 391).

Karahan, 2014 yılında “Ağız Derlemelerinde Gramatikal Amaçlı Konu Seçimi” başlıklı bir bildiri sunmuştur, ancak bu bildiri henüz yayımlanmamıştır (Karahan, 2014).

Ağız çalışmalarının sözlük veya dizin bölümleri ile bu bölümlerin hazırlanmasında karşılaşılan yöntem sorunları hakkında: “Ağız Sözlükçülüğü” (Demir, 1999b, ss. 67-75), “Ağız Sözlükleri: Yöntem ve Sorunlar –I” (Akar, 2009a, ss.1-11), “Ağız Sözlükleri: Yöntem ve Sorunlar –II” (Akar, 2009b, ss. 2016-224), “Ankara Ağızları Sözlüğü Örneğinde Ağız Sözlükçülüğü Hakkında Bazı Tespitler” (Demir ve Eker, 2010, ss. 91-102), “Türkiye’deki Ağız Sözlüklerinde Yöntem Sorunları” (Gökter, 2010, ss. 442-454), “Türkiye’deki Ağız Çalışmaları ve Dizin Bölümleri” (Ölmez, 2009, ss. 223-304), “Ağız Çalışmalarında Gramatikal Dizin Hazırlarken Karşılaşılan Sorunlar” (Akca, 2012b, ss. 121-142) adlı çalışmalar yapılmıştır.

Korkmaz’ın “Anadolu Ağızlarının Etnik Yapıyla İlişkisi Sorunu” (1971, ss. 21-32), Yıldırım’ın “Türkiye Türkçesinin Ağızları ve Etnik Yapı: Çukurova Ağızları Örneği” (2002, ss. 136-153) adlı makaleleri de etnik yapı – ağız ilişkisi hakkında yapılmış çalışmalardır.

Türkiye Türkçesi ağız araştırmalarında, yukarıda bahsedilen teorik konular üzerine epey çalışma yapılmasına rağmen dil / ağız atlası çalışmaları ihmal edilmiştir. Ancak son yıllarda ağız araştırmacılarının dil atlası çalışmalarına yöneldikleri görülmektedir. Nitekim bazı ağız bölgelerinin atlasları hazırlanmış, dil atlası hazırlama yöntemleri ve sorunları hakkında makaleler yazılmıştır. Boz’un “Ağız Atlasları” (2008, ss. 152-166), Yıldırım’ın “Türkiye Türkçesinin Ağız Atlası İçin Bir Ön Çalışma: “Ala” Sıfatı İle Yapılan Birleşik Kelimeler” (2009, ss. 813-831), Buran’ın “Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun Dil Atlası” (2009) ile “Türkiye Türkçesi Ağız Atlasının Önündeki Sorunlar” (2010, ss. 15-20), Gülsevin’in “Türkiye Türkçesi Ağız Atlaslarında Kullanılacak Ölçütler Hakkında” (2013, ss. 101-107), Çalışkan’ın “Ağız Atlaslarının Hazırlanışında Süreç, Yöntem ve Teknikler: Flaman Ağız Atlasları Örneği” (2013, ss. 75-82), İlker’in “Türkiye Türkçesi Ağız Atlası Hazırlanırken "Zamirler, Edatlar ve Zarflar" Nasıl Değerlendirilmelidir?” (2014, ss. 161-172), Sarı’nın “Türkiye

Türkçesinin Ağız Atlası Nasıl Tasarlanmalıdır?” (2016, ss. 513-528), Boz ve Günay Aktaş’ın “Eskişehir Dil Atlası” (2017, s. 385) adlı çalışmaları, dil atlası konusunda böyle bir eğilimin olduğunu göstermektedir.

Ağız atlası çalışmalarının temelinde de derlemeler vardır. Bu sebeple ağızların tasniflerine ve ağız atlaslarına esas olacak derlemelerin çok sağlam olması gerekir. Kimi yerli kimi yabancı, kimi akademik kimi amatör araştırmacılar tarafından yapılan derleme çalışmalarının bir bölümü sağlıklı değildir. Folklor malzemesi derlemek amacıyla yapılan çalışmalar, yeterli çeviri yazı işareti kullanılmayan ve doğru kaynak kişilerden alınmayan metinler veya araştırmacıların yanıldığı, yanlış yaptığı bazı tespitler sağlıklı bir dil atlasının ortaya çıkmasını zorlaştırır (Buran, 2010, s. 19).

Ağız atlası çalışmalarında amaca göre konuların belirlenmesi çok önemlidir. Örneğin Flaman ağızları atlasının hazırlanmasında söz dizimi için cümlenin sol kanadı, cümlenin sağ kanadı, olumsuzluk ve nicelik belirleyicileri ile zamir gönderimi olmak üzere dört konu belirlenmiştir. Bu şekilde önceden konu belirlemenin söz diziminde görülen çok sayıdaki varyantlaşma içinden seçim yapma ve seçilenlere odaklanma gibi avantajları olmuştur (Çalışkan, 2013, s. 79).

Gerek dil bilgisi içerikli ağız araştırmalarında gerek ağız atlası çalışmalarında benzer derleme yöntemleri¹ kullanılmaktadır. Dil bilgisi içerikli ağız araştırmalarında olduğu gibi, ağız atlası çalışmalarında da amaç belirlendikten sonra ilk iş soru listeleri hazırlamak olacaktır. Hayasi, derlemeler için hazırlanacak soruların çok olmasının net dağılımlar elde etme şansını arttıracığına düşündükten sonra, aslında çok soru sormak yerine net dağılımı verecek soruların seçilmesini ve soru listesinin bir kısmını bazı dağılımları yorumlamayı mümkün kılan, yörenin kültürleriyle ilgili sorulara ayırmanın uygun olabileceğini belirtmiştir (2000, s. 51).

Ağız atlası için hemen hemen bütün araştırmacıların kabul ettiği soru tipleri ile ilgili ölçütler şunlardır: ses bilimsel ölçütler, biçim bilimsel ölçütler, söz varlığı ölçütleri, söz dizimsel ölçütler (Boz, 2008, s. 155). Derlemeler, bu ölçütler esas alınarak doğru yöntemlerle ve sağlam bir şekilde yapılırsa hazırlanacak olan dil atlası veya gramer içerikli ağız çalışması sağlam olacaktır. Dolayısıyla ağız atlası çalışmalarında bu makaledeki sorulardan yararlanılabilir.

Makalede yer alan sorular, ses bilgisi, şekil bilgisi, söz dizimi için yeterli olabilir ancak söz varlığı haritası veya tematik haritaların hazırlanması için bunlara bazı özel sorular ilave etmek gerekebilir. Bu soruların belirlenmesinde, ağız atlası çalışmalarında söz varlığı için kullanılan ölçütlerden yararlanılabilir.

---

¹ Ağız atlası çalışmalarında yöntem ve sorunlar hakkında bk. Boz, 2008, ss. 154-157; Sarı, 2016, ss. 519-520.

Örneğin, Moğolistan dil atlasının maddi kültür bölümünde süt ve süt ürünlerinin adları, bitki adları, meyveler; tarım ve hayvancılıkla ilgili terimler, mimari terimlerden oluşan veriler, kısacası etnolojik öneme sahip terimler dil bilimi açısından dikkate alınmış; bu terimlerin Moğolistan coğrafyasındaki söyleniş biçimleri haritalarla gösterilmiştir (Gül, 2013, s. 248). Aynı şekilde Çuvaşistan ağız atlaslarının söz varlığı bölümünde, haritası oluşturulan ögelerden biri de kıyafet adlarıdır (Durmuş, 2011, ss. 136-137). Eskişehir dil atlasında kadınların saçlarını örtmek için kullandıkları “örtü”, “başörtüsü”, “eşarp” anlamında kullanılan eş ve yakın anlamlı sözcüklerin (örtme, yazma, çember, başörtüsü, tülbent, eşarp /şarpa, örtü, yaşmak, çalgi, çevre) kullanıldıkları yerler harita üzerinde gösterilmiştir (Boz, 2017, s. 88).

Ağız çalışmaları için belirlenen sorular genişletilerek ağız atlaslarının hazırlanmasında da kullanılabilir. Söz varlığı haritası veya tematik harita oluşturmak için yapılan derlemelerde, amaca yönelik farklı sorular sorulabileceği gibi, bir kelimenin komşu yerleşim birimlerinde nasıl söylendiğini sormak da iyi bir yöntemdir.

Görüldüğü gibi Türkiye Türkçesi ağızları üzerine bugüne kadar yapılan çalışmalarda derleme ile ilgili sorunlar üzerinde durulmasına rağmen yalnızca derleme konularını ve kaynak kişilere yöneltilen soruları ele alan bir çalışma yapılmamıştır. Bu makalede ağız çalışmalarında derleme konuları ve kaynak kişilere yöneltilen sorular üzerinde durulacaktır.

Çalışmanın Amacı

Ağız çalışmalarının ilk ve en önemli aşaması derlemedir. Çünkü daha sonraki aşamalarda yapılacak olan yazıya geçirme, fişleme, inceleme, sözlük veya dizin hazırlama işlemleri derlemelere dayanmaktadır. Derlemeler doğru yöntemlerle² ve sağlıklı biçimde yapılırsa sonraki aşamalar da sağlıklı olacaktır. Dolayısıyla ağız çalışmalarında derlemelerin doğru yöntemlerle ve titizlikle yapılması son derece önemlidir. Ayrıca bir ağız araştırmacısının neyi derleyeceğini yani kaynak kişilere neleri sorması gerektiğini çok iyi bilmesi gerekir.

Bu makale, ağız çalışmalarında belli başlı derleme konularını ortaya koymak, ağız araştırmacısının kaynak kişilere neyi, nasıl soracağı hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamak amacıyla bir kılavuz olarak hazırlanmıştır. Aynı zamanda sahada derlemeye çıkacak olan araştırmacılara hazır soru listeleri sunulacak onların soru hazırlama ve derleme çalışmalarını kolaylaştırmak da amaç edinilmiştir.

Makalede mümkün olduğu kadar geniş konulara yer verilmiştir. Kaynak kişilere bu soruların tamamının yöneltilmesi mümkün değildir. Çünkü derleme yöntemi,

² Sahada metin derleme yöntemleri hakkında geniş bilgi için bk. (Goldstein, 1977; Ekici, 2004; Tan, 2008).

araştırmacının amacına göre değişebilir. Örneğin ağız atlası hazırlamak, sözlük oluşturmak veya dil bilgisi incelemesi yapmak için farklı derleme yöntemleri kullanılır. Kaynak kişilere yöneltilcek sorular da yöreden yöreye, kaynak kişiden kaynak kişiye değişebilir. Bu sebeple öncelikle yöre ile ilgili bir ön araştırma yapılmalı ve soruların seçiminde yörenin tarihî, coğrafi ve folklorik özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Araştırmacılar isterlerse bu sorulara yeni sorular ekleyebilir veya bazı soruları çıkarabilir. Ayrıca ağız çalışanlarının yanlarında örnek soruların bulunması, derleme aşamasında kolaylık sağlayacaktır. Ancak kaynak kişilere bu listeleri göstererek soru yöneltip onları sınava tabi tutuyormuş havası yaratmak sakıncalıdır. Çünkü kaynak kişiler ses kayıt cihazı, mikrofon veya kamera gördüklerinde heyecanlanırlar. Kaynak kişiyi heyecandırmamak için derleme sırasında sınav havası değil sohbet ortamı oluşturulmalı, akla soru gelmediğinde listeye dikkat çekmeden bakılmalıdır. Bazı kaynak kişiler listede yer alan sorulara cevap veremeyebilir. Bu durumda kaynak kişiyle sohbet edilmeli ve anlatacağı konuyu kendisinin seçmesi sağlanmalıdır. Bazen konuşmanın akışına göre farklı sorular da yöneltiler. Kaynak kişinin neyi iyi anlattığını tespit etmek de iyi bir yoldur.

Çalışmanın Yöntemi

Sahada metin derleme yöntemleri ve derleme konuları hakkında daha önce yapılan çalışmalar taranmıştır. Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan çalışmalarda derleme konuları ve soruları incelenmiştir. Böylece ağız çalışmalarında kaynak kişilere ne tür soruların yöneltildiği tespit edilmiştir. Daha sonra kendi derlemelerimizi yapmak üzere sahaya çıkmadan önce kaynak kişilere yöneltilcek bir soru listesi hazırlanmıştır. Derleme öncesinde soru listesi oluşturmanın sahada son derece faydalı olduğu görülmüştür. Bizim derleme yaparken kullandığımız soru listesi, bu konuda daha önce yapılan çalışmalardan elde edilen veriler ve sahada edindiğimiz bilgi ve tecrübeyle genişletilmiş, böylece kaynak kişilere yöneltilcek sorular hazırlanmıştır.

Ağız Çalışmalarında Derleme Konuları

Bir ağız bölgesinin dil bilgisi özelliklerini tespit etmek amacıyla hazırlanan bazı ağız çalışmalarının *Ön Söz* veya *Giriş* bölümlerinde araştırmacılar, derleme konularını da belirtmişlerdir. Bu bölümde, söz konusu çalışmalara değinilecektir.

Gülensoy, “Kütahya ve Yöresi Ağızları” adlı çalışmasında metinlerin folklor malzemesi özelliği taşımasına özen gösterdiğini, bu sebeple gün geçtikçe kaybolan folklor değerlerini derlediğini belirttikten sonra, derleme konularını şöyle sıralamıştır: kız isteme, düğün hazırlıkları, çeyiz; evlenme âdetleri (kına gecesi, gelin hamamı, düğün); doğum (doğum âdetleri, kırklama, kırk hamamı);

çocuğa ad verme, diş bulguru; ölüm sonrası yapılan âdetler; bölgedeki yatırlar (evliyalar); Hıdırellez âdetleri, Ramazan karşılama; günlük işler (ekmek, yufka ve bazlama yapımı; salça, tarhana vb. yapımı) (1988, s. XVII).

Günay'ın "Rize İli Ağızları" adlı çalışmasında da derleme konuları içerisinde folklor önemli bir yer tutar. Günay, derleme konularını ve Rize folklorunu (masal, fıkra, kıssa adı verilen dinî hikâyeler, efsane, cin peri hikâyeleri, fabl, atasözleri, deyimler, bilmeceler, turkî (türkü), mani, gelenekler, inanışlar ve bunlarla ilgili törenler, düğünler) ayrıntılı olarak incelemiştir (2003, ss. 22-25).

Kırşehir ve Yöresi Ağızları adlı çalışmada da konu seçiminde folklor ön planda tutulmuştur. Araştırmacı, çalışmasının *Söz Başı* bölümünde, derlediği metinlerin folklor malzemesi (kız isteme, nişan, düğün eğlenceleri, bayramlar, ölüm âdetleri, türkü, mani, halk hikâyesi vb.) olmasına özen gösterdiğini söylemiştir (Günşen, 2000, s. XII).

Afyon Merkez Ağzı adlı çalışmanın "Metod" bölümünde derleme konuları şöyle sıralanmıştır: çeşitli meslekler (yemenicilik, at arabacılığı, mobilyacılık, ayakkabıcılık ve koşumculuk); hatıralar, günlük işler; yemek tarifleri, kış hazırlıkları, mutfak eşyaları; masal, mani, şiir, türkü, ninni, fıkra; düğün, nişan, kız isteme, sünnet, kına gecesi, söz; doğum, diş çıkarma, ad koyma; asker uğurlama, gezek, hac hazırlığı, cenaze, hıdırellez; ramazanlar ve bayramlar; dualar, beddualar; yatırlar (Boz, 2002, s. 8).

İleri, "Eskişehir İli Mihalççık İlçesi ve Yöresi Ağızları" adlı kitabında, çalışmaya başlamadan önce kaynak kişilere sorularak soruları hazırladığını ve bu soruları halk bilimi geleneğine göre sıraladığını belirttiğinden sonra kaynak kişilere, günlük yaşam, doğum-ölüm gelenekleri, sünnet, asker uğurlama, asker karşılama, kız isteme, nişan, düğün, yemek tarifleri bayram kutlamaları gibi konularda sorular yönelttiğini belirtmiştir (2008, s. 26).

Giresun İli ve Yöresi Ağızları adlı çalışmada derleme konuları şunlardır: efsaneler, masallar, halk takvimleri, sayılı günler, maniler, ninniler, doğum gelenekleri, düğün gelenekleri, bayramlar, Giresun yöresinin günlük yaşamıyla ilgili konular vb. (Demir ve Aydoğdu, 2009, s. 13).

Erdem ve Kirik'in hazırlamış oldukları "Kahramanmaraş ve Yöresi Ağızları" adlı çalışmada derleme konuları belirtilmemiş, ancak *Çalışmanın Amacı* bölümünde Kahramanmaraş ve yöresine ait âdet, gelenek, görenek, töre, şiir, mani, türkü, masal, destan, halk hikâyesi gibi folklorik malzemelerin de derlenerek yazıya geçirilmesinin amaçlandığı belirtilmiştir (2011, s. 4).

Karabük ve Yöresi Ağızları adlı çalışmanın *Giriş* bölümünde Karabük ilinin doğum, sünnet, askerlik, düğün, kız beğenme, kız isteme ve nişan, hamam ve kına, gelin çıkarma ve ölümle ilgili gelenek ve görenekleri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın yazarları "Gelenek ve Görenekler" adlı bölümü,

derleme çalışmalarının yanı sıra www.karabukkulturturizm.gov.tr Genel Ağ (İnternet) adresinden yararlanarak hazırladıklarını söylemişlerdir (Erdem ve Dağdelen, 2012, ss. 24-32).

Derleme konuları hakkında en kapsamlı bilgi Akca'nın "Ankara İli Ağızları" adlı çalışmasında yer almaktadır (2012a, ss. 3-4). Akca bu çalışmasında derleme konularını şöyle sınıflandırmıştır:

A) Kaynak kişilerle ilgili olanlar: kaynak kişilerin hayat hikâyeleri, eğitim durumları, askerlik anıları, başlarından geçen olaylar, hatıralar vb.

B) Yöreye ilgili olanlar: yörenin kuruluşu, tarihçesi ve etnik durumu, yöre adının kaynağı, yörenin geçim kaynakları, yöreye has yemekler, yörede yetişen sebze ve meyveler, yörenin sıkıntıları, yörede meydana gelen, deprem, sel gibi doğal afetler vb.

C) Günlük hayatla ilgili olanlar: günlük işler, tarla, bahçe, bostan, ekim, dikim ve hasat işleri, tarla işlerinde kullanılan âletler, kış hazırlıkları, eski ve yeni kıyafetler, yemek tarifleri, hamur işleri, günlük hayatta kullanılan araç gereçler ve mutfak eşyaları, avcılık, bulgur, peynir, tereyağı, tarhana, salça, turşu vb. yapımı, arı yetiştiriciliği, eski ölçü aletleri ve ölçü birimleri vb.

Ç) Gelenek görenek ve folklorla ilgili olanlar: kız isteme, kına yakma, nişan ve düğün âdetleri, düğünlerde oynanan oyunlar, düğün yemekleri, düğünlerde giyilen kıyafetler, çeyiz hazırlama, çeyizde bulunan eşyalar, cenaze âdetleri, sünnet düğünleri, askere uğurlama, çocuğa ad koyma ve doğum âdetleri, çocuk oyunları, türkü, mani, ninni, masal, bilmece, atasözü, fıkra, varsa yöredeki türbelerle ilgili ritüeller, büyüklere saygı ve hürmet, batıl inançlar vb.

D) Çeşitli mesleklerle ilgili olanlar: nalbantlık, demircilik, arabacılık vb.

Demir'in "Ankara Örneğinde Ağızların Belgelenmesi" (2013, ss. 68-69) adlı çalışmasında da derleme konuları ayrıntılı şekilde verilmiştir. Bu çalışmadaki derleme konuları şunlardır: geçmişteki hayat, eski dönemlerle şimdinin karşılaştırılması; günlük hayat, ev, bağ, bahçe işleri; hayvanlar, adları, özellikleri; ev eşyaları, adları, özellikleri, işlevleri; yapılar ve yapı bölümleri; çevrede yetişen bitkiler, özellikleri; yer adları; lohusalık, kırk basması, al basması, diş bulguru, vb. doğum, doğumla ve doğum sonrasıyla ilgili âdetler; çocuk oyunları; kız isteme, nişan ve ilgili âdetler, uygulamalar; düğünler, kız kınası ve erkek kınası gibi düğün âdetleri; hastalıklar ve tedavi yöntemleri; hayvan hastalıkları ve tedavi yöntemleri; asker uğurlama, askerlik hatıraları; sözlü tarih; varsa masal, ninni, halk hikâyesi gibi halk edebiyatı örnekleri; atasözü, deyim gibi kalıp ifadeler; hatıralar; dinî konular; halk inançları; dil hakkında düşünceler; yol tarifleri; varsa çocuklar, çocukların işleri; akrabalık adları, renk adları vb.

Güner Dilek, “Güney Sibiryaya Altay Türkçesi Ağızları” adlı çalışmasında, kaynak kişilerle yapılan konuşmaların konusunu daha önce hazırladığı sorulara aldığı cevapların oluşturduğunu ancak kaynak kişilerin anlatmak istedikleri konuların da bunlara ilave edildiğini belirttikten sonra, genel olarak çalışmasındaki derleme konularını şöyle sıralamıştır: kaynak kişilerin öz geçmişleri, günlük hayatla ilgili ev ve tarla işleri, ekim dikim yaptıkları sebze, kışa hazırlık, yazın ve kışın yapılan işler, avcılık, doğum, ölüm, evlenme, ad koyma gibi geleneksel hayatla ilgili pratikler; sosyal ve ekonomik hayat ve bu durumun onlarda oluşturduğu sıkıntılar, inanç sistemleriyle ilgili olarak gerçekleştirdikleri törenler ve ritüeller (2015, s. 16).

Bir ağız araştırmacısının asıl amacı folklor malzemesini derlemek değilse de yukarıdaki ağız çalışmalarında derleme konularının genellikle folklor derleme konularıyla ortak olduğu görülmektedir. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi, folklor öğeleri halkın günlük yaşamının bir parçası olduğu için kaynak kişilerin kendi yaşam biçimlerini kolaylıkla anlatmaları, ikincisi de ağız araştırmacılarının gün geçtikçe kaybolan folklor malzemesini kayıt altına almak ve halk bilimi araştırmalarına katkıda bulunmak istemeleridir.

Ağız çalışmaları ile folklor çalışmalarında benzer derleme yöntemleri kullanılsa da ağız araştırmaları ile folklor çalışmaları, kaynak kişi ve derleme konuları bakımından farklılaşır. Folklor çalışmalarında uygun kaynak kişi, halk bilgisi ürünlerini ilk defa yaratan, yeniden yaratıp nakleden, gerekli durumlarda bunların bütünü ve ana özelliklerini aktarabilen veya icra edebilen ve bunların derlemeciler tarafından, yazılı, sözlü ve görsel olarak kaydedilmesi için sunum yapabilen kimselere denir (Ekici, 2004, s. 30). Ağız çalışmalarında kaynak kişi için böyle bir zorunluluk yoktur ancak folklor çalışmaları için uygun bir kaynak kişi, ağız çalışmaları için de uygun kaynak kişi³ olabilir.

Folklor derlemelerinde kaynak kişinin ne konuştuğu, ağız derlemelerinde ise nasıl konuştuğu önemlidir. Bu sebeple folklor çalışmalarında derleme konuları belirlenmiştir. Ayrıca ağız ve folklor çalışmalarında ortak konular da olduğu için derleme konuları ve sorularını içeren halk bilimi çalışmalarından (Tan, 2008, ss. 123-153; Ekici, 2004, ss. 149-237) da faydalanılabilir.

Ağız çalışmalarının folklor çalışmalarında olduğu gibi belli konuları yoktur. Ağız araştırmacısı halk bilimi unsurlarını derlemek zorunda değildir ancak ağız için uygun bir kaynak kişi halk bilgisi ürünlerini de icra ediyorsa bu malzemeler mutlaka derlenmelidir. Böylece hem gün geçtikçe kaybolan halk bilimi öğeleri kayıt altına alınmış olur hem de folklor araştırmacıları bu derlemeden faydalanır.

³ Ağız çalışmalarında kaynak kişi hakkında geniş bilgi için bk. (Demir, 1998, ss. 171-180).

Ağızlarla ilgili olarak bugüne kadar yapılan ve *Giriş* bölümünde bahsedilen teorik çalışmalarda daha çok kaynak kişi meselesi, derleme yöntemleri ve sorunları üzerinde durulmuştur. Ancak kaynak kişilere yöneltilen sorular konusunda müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Dil bilgisi içerikli ağız çalışmalarının yalnızca bir kısmında derleme konuları ayrıntılı şekilde verilmiştir. Dolayısıyla ağız araştırmalarında derleme konularının neler olduğu, kaynak kişilere hangi soruların yöneltilmesi hakkında çalışmanın bulunmaması bir eksikliktir. Bu eksikliği gidermek amacıyla gerek dil bilgisi içerikli ağız çalışmalarda gerek sahada metin derleme yöntemleri üzerine yapılan çalışmalarda derleme konuları incelenmiş ve ağız çalışmalarında derleme konuları ve kaynak kişilere yöneltilen sorular belirlenmeye çalışılmıştır.

Ağız Çalışmalarında Kaynak Kişilere Yöneltilen Sorular

Ağız çalışmalarında her metnin başında kaynak kişinin adı, soyadı, yaşı, eğitim durumu, mesleği, derleme yeri, derleme tarihi, derleme konuları, kayıt veya kaset numarası gibi bilgiler yer almalıdır. Bu sebeple ses kayıt cihazına ilk önce o günün tarihi ve derleme yapılan yer adı derlemeci tarafından söylenmeli, daha sonra kaynak kişilerden kendilerini tanıtmaları (ad ve soyadlarını, varsa lakaplarını, yaşlarını, eğitim durumlarını ve mesleklerini söylemeleri) istenmelidir. Bu bilgileri derleme aşamasında bir deftere kaydetmek de mümkündür, ancak çok fazla sayıda kaynak kişiden derleme yapılacak olan geniş sahalarda bu yöntem sağlıklı değildir. Çünkü derleme anında bir kaynak kişinin bilgileri atlanırsa daha sonra konuşan kişilerin kim olduğunu tespit etmek çok zorlaşır. Dolayısıyla bu konuda en sağlam yöntem, bilgileri ses kayıt cihazına kaydetmektir.

Gramer içerikli bir ağız çalışmasında amaç, yörenin bütün ses bilgisi, şekil bilgisi, söz dizimi özelliklerini ve söz varlığını tespit etmektir. Derlenen metinler yörenin bütün ses bilgisi özelliklerini ortaya koymak için yeterli olabilir, ancak metinlerde bütün şekil bilgisi özelliklerini veya söz varlığını bulmak mümkün olmayabilir. Şekil bilgisi bölümlerinde genellikle fiil çekimlerinin tamamı metinlerde görülmeyebilir veya fiillerin bazı şahıslarla çekimleri eksik kalabilir. Bu durumda inceleme bittikten sonra sahaya tekrar gidilerek soruşturma yöntemiyle⁴ eksik kalan şekil bilgisi özellikleri ve fiil çekimleri tamamlanır. Bu sebeple derleme aşamasında kaynak kişilere sürekli aynı sorular yöneltilmemeli, mümkün olduğu kadar farklı konulara ve farklı zaman eklerine yönelik sorular kullanılmalıdır.

Aşağıda yer alan soru listesinde konular oldukça geniş tutulmaya çalışılmıştır. Sorular genellikle geniş zaman ile geniş zamanın hikâyesine yöneliktir, ancak yer yer farklı zaman çekimlerine yönelik sorulara da yer verilmiştir. Ağız

⁴ Ön Soruşturma ve Dil Bilgisi Soruşturması yöntemlerinin uygulanması konusunda bk. (Gemalmaz, 1995, ss. 385-392).

araştırmacısı soru kökünü değiştirerek öteki zaman eklerine yönelik soruları da kaynak kişilere yöneltmelidir. Sahada derleme yaparken karşılaştığımız sorunlarla ilgili tecrübemize dayanarak bazı soruların altında açıklamalar yapılmıştır. Sorular hazırlanırken yukarıda belirtilen ağız çalışmalarının yanı sıra halk bilimi alanı için yazılmış kaynaklardan da yararlanılmıştır (Goldstein, 1977; Tan, 2008; Ekici, 2013).

A) Kaynak Kişilerle İlgili Sorular

1. Kendinizi tanıtır mısınız?

Kaynak kişiler çoğu zaman heyecanlanabilir ve kendilerini nasıl tanıttıklarını bilmeyebilirler. Bu durumda onlardan, adlarını, soyadlarını, doğum tarihlerini veya yaşlarını, eğitim durumlarını ve mesleklerini söylemeleri istenmelidir. Kaynak kişilerin eğitim durumlarını öğrenmek için de “Kaça kadar okudun?” sorusu tercih edilmelidir.

2. Hayat hikâyenizi anlatır mısınız?

3. Başınızdaki geçen bir olayı anlatır mısınız?

Kaynak kişiler derleme anında genellikle başlarında geçen bir olayı hatırlamazlar ve bu soruya genellikle “Başından hiçbir şey geçmedi.” diye cevap verirler. Bu durumda hatırlatıcı daha özele indirgenmiş sorular yöneltilebilir. Örneğin: “Tarlada çalışırken başınızdaki bir olay geçti mi?”, “Askerdeyken başınızdaki bir olay geçti mi?” vb.

4. Hiç unutmadığınız bir hatıranızı anlatır mısınız?

Bu soruya cevap alınamadıysa 3. sorudaki yöntem uygulanabilir.

5. Eşinizle nasıl tanıştığınızı, nasıl evlendiğinizi anlatır mısınız?

6. Askerlik anılarınızı anlatır mısınız?

Bu soruya cevap alınamadıysa daha özel sorular yöneltilebilir. Örneğin: “Nöbet tutarken bir olay yaşadınız mı?”, “Komutanınız size hiç kızdı mı?”, “Askerde hiç dayak yediniz mi?” vb.

7. Hacca (veya umreye) gittiniz mi?

Kaynak kişi hacca veya umreye gitmişse “Hac (veya umre) yolculuğunuzu anlatır mısınız?” sorusu yöneltilebilir.

B) Yöreyle İlgili Sorular

1. Bu yöre (köy / belde / kasaba /ilçe) nasıl kurulmuş?

2. Yöreye niçin bu ad verilmiş?

3. Bu yöreyi kimler kurmuş?

4. Yörenizin tarihini anlatır mısınız?

5. Yörenizin etnik durumu hakkında bilgi verir misiniz?

Bu soru şöyle de olabilir: Yörenizde hangi boylar var, siz hangi boydansınız?

Boy adları artık unutulduğu için genellikle bu soruya cevap alınmaz. Bu sebeple soru şu şekilde de yöneltilabilir: Burada Türk, Türkmen, Yörük vb. boylar var mı, size bu yörede ne derler?

6. Yörenizin geçim kaynakları nelerdir?

7. Yörenizde yapılan tarım ve hayvancılık hakkında bilgi verir misiniz?

8. Yörenize has yemekler nelerdir?

9. Yörenize has yemeklerin nasıl yapıldığını anlatır mısınız?

10. Yörenizde yetişen sebze ve meyveler nelerdir?

11. Sebze ve meyve yetiştiriciliği hakkında bilgi verir misiniz?

12. Yörenizin sıkıntıları nelerdir?

13. Yörenizde hiç doğal afet yaşandı mı?

14. Yörenizde meydana gelen, deprem, sel gibi doğal afetleri anlatır mısınız?

Bu konular tek tek de sorulabilir. Örneğin: “Burada hiç sel felaketi oldu mu?”.

15. Yörenizde hangi bitkiler yetişir, bu bitkilerin adlarını ve özelliklerini anlatır mısınız?⁵

16. Yörenizde hangi hayvanlar yetiştirilir, bu hayvanların adlarını ve nasıl yetiştirildiklerini anlatır mısınız?

17. Yörenizde köy odasında neler yapılır, neler anlatılırdı? (Yörede köy odası varsa).

18. Yörenizde eskiden köy odası var mıydı, köy odasında neler yapılırdı?

19. Bayramlarda köy odalarında neler yapılırdı?

20. Köy odalarında köye gelen misafirler nasıl ağırlanırdı?

C) Günlük Hayatla İlgili Sorular

1. Günlük işlerinizi anlatır mısınız? (Bir gün boyunca, sabahtan akşama kadar neler yaparsınız?).

2. Tarla işlerini anlatır mısınız? (Tarla işleri nasıl yapılır?)

---

⁵ Bitki adlarının derlenmesiyle ilgili sorunlar hakkında bk. (Özmen, 2009, ss. 559-564).

3. Tarlada ekim, dikim ve hasat nasıl yapılır?
  4. Tarla işlerinde kullanılan aletler nelerdir?
  5. Tarla işlerinde kullanılan âletler hakkında bilgi verir misiniz? (Tarlada kullandığınız tarım âletlerinin adlarını ve bunların ne işe yaradıklarını anlatır mısınız?). Bu konu için mümkünse tarlada kullanılan araç gereçlerin bulunduğu bir ortamda tarım aletlerinin tek tek adları ve bunların ne işe yaradıkları sorulur.
  6. Eskiden tarla işleri nasıl yapılırdı?
  7. Eskiden tarla nasıl sürülürdü, ekin nasıl biçilirdi, hasat nasıl yapılırdı?
  8. Bu yıl tarlanıza ve bostanınıza neler ektiniz?
  9. Gelecek sene tarla ve bahçenize neler ekeceksiniz?
  10. Yörenizde bahçe ve bostanlarda neler yetişir?
  11. Yörenizdeki bahçe ve bostan işlerini anlatır mısınız?
  12. Yörenizde kış hazırlıkları nelerdir ve bu kış hazırlıkları nasıl yapılır?
- Kış hazırlıkları konusu tek tek de sorulabilir. Örneğin: Tarhana nasıl yapılır, turşu nasıl yapılır, salça nasıl yapılır, konserve nasıl yapılır? vb.
13. Eskiden hangi kıyafetleri giyerdiniz?
  14. Yörenizdeki meşhur yemekler hangileridir? Bu yemeklerin tarifini verir misiniz?
- Bu soruda istenilen cevap alınamazsa kaynak kişinin en iyi pişirdiği yemeğin adı sorulup o yemeğin tarifi istenebilir.
15. Yörenizde yapılan hamur işleri hakkında bilgi verir misiniz? (Yörenizde hamurdan yapılan yiyecekleri anlatır mısınız?)
  16. Hamur işlerinde hangi âletler kullanılır, bunlar hakkında bilgi verir misiniz?
- Bu sorunun cevabını sağlıklı biçimde alabilmek için mümkünse kaynak kişinin mutfağına gidip hamur işlerinde kullanılan araç gereçler tek tek gösterilerek bunların adları ve ne işe yaradıkları anlatılmalıdır.
17. Yörenizde hangi mutfak eşyaları kullanılır, bunların ne işe yaradıklarını anlatır mısınız?
- Bu sorunun cevabını sağlıklı biçimde alabilmek için mümkünse kaynak kişinin mutfağına gidip mutfakta kullanılan araç gereçler, kap kacaklar tek tek gösterilerek bunların adları ve ne işe yaradıkları anlatılmalıdır.
18. Yörenizdeki avcılık hakkında bilgi verir misiniz?

19. Avcılık anılarınızı anlatır mısınız? Avdayken başınızdan geçen bir olayı anlatır mısınız?

Ava gitmemiş bir kaynak kişi bu soruyu cevaplayamayabilir. Bu sebeple öncelikle kaynak kişiye: “Siz hiç ava gittiniz mi?” sorusu yöneltilmelidir.

20. Yörenizde bulgur, peynir, tereyağı, tarhana, salça, turşu vb. yapımını anlatır mısınız?

Bunların her biri tek tek de sorulabilir. Örneğin: Bulgur nasıl yapılır, anlatır mısınız?

21. Yörenizdeki arıcılık ve arı yetiştiriciliği hakkında bilgi verir misiniz? (Bu soru yalnızca arıcılığın yapıldığı yörelerde kullanılmalıdır).

22. Eskiden hangi ölçü aletleri ve ölçü birimleri kullanılırdı?

Kaynak kişiler bu soruyu anlayamayabilirler. Bu durumda “Eskiden buğdayı neyle ölçerdiniz?” sorusu yöneltilabilir.

23. Nasıl dua edersiniz?

Bazı kaynak kişiler namaz kılmıyor veya dua etmiyor olabilir. Bu sebeple yukarıdaki soru her kaynak kişiye sorulmamalıdır.

24. Nasıl beddua edersiniz?

Dua ve bedduaların sorulması emir ve istek eklerinin derlenmesini sağlar.

25. Filanca köye nasıl gidebiliriz?

Araştırmacı gideceği yolu bilse de kaynak kişiye yol tarifi sormalıdır. Böylece emir ekleri veya gelecek zaman ekleri derlenmiş olur.

Ç) Gelenek Görenek ve Folklorla İlgili Sorular

1. Yörenizde kızların çeyizi nasıl hazırlanır, çeyizde hangi eşyalar olur?

2. Yörenizde eskiden kız isteme nasıl yapılıyordu?

3. Düğün davetleri nasıl yapılır?

4. Yörenizde nişan, kına ve düğünler nasıl yapılır?

Nişan, kına gecesi ve düğünler ayrı ayrı da sorulabilir.

5. Geline kına yakarken neler yapılır ve söylenir?

6. Biliyorsanız bize kına türküsü söyler misiniz?

7. Düğünlerde hangi oyunlar oynanır?

Bu soru şöyle de olabilir: “Yörenizde yalnızca düğünlerde oynanan oyunlar var mı?”, “Bu oyunların nasıl oynandığını anlatır mısınız?”.

8. Düğünlerde hangi yemekler yapılır, düğün yemeklerini anlatır mısınız?
9. Düğünlerde eskiden hangi kıyafetler giyilirdi?
10. Doğum âdetleriniz nelerdir?
11. Lohusalıkla ilgili âdetleriniz nelerdir?
12. Yörenizde lohusa kadın için albasma, albastı, kırk basması vb. inanışlar var mıdır?
13. Lohusa kadın albasma, albastı, kırk basması olmaması için nelere dikkat etmelidir?
14. Çocuğa nasıl ad konur?
15. Çocuk nasıl kırklanır?
16. Çocuğun ilk dişi çıkınca neler yapılır?
17. Diş bulguru nasıl yapılır?
18. Sünnet âdetleriniz nasıldır?
19. Yörenizde sünnet düğünleri nasıl yapılır?
20. Çocukken hangi oyunları oynardınız, bu oyunları anlatır mısınız?
21. Yörenizde şu anda oynanan çocuk oyunları varsa bunları anlatır mısınız?
22. Yörenizde askere uğurlama âdetleri nelerdir?
23. Askere gidecek genç için yörenizde neler yapılır?
24. Askere gidecek delikanlılara kına yakma geleneğini anlatır mısınız?
25. Bildiğiniz bir masalı / hikâyeyi anlatır mısınız?

Masallar günümüzde unutulduğu için sahada masal anlatıcısı bulmak zordur. Kaynak kişiler genellikle eskiden büyüklerinin çok masal anlattıklarını, fakat kendilerinin bu masalları unuttuklarını söylerler. Bu sebeple gidilen ağız bölgesinde masal anlatıcısı olup olmadığı araştırılmalıdır. Masal anlatıcısı uygun kaynak kişiye ondan mutlaka masal derlenmelidir.

26. Bildiğiniz bir fıkrayı anlatır mısınız?

Bazı kaynak kişiler fıkranın ne olduğunu bilemezler, ancak Nasrettin Hoca'yı mutlaka bilirler. Bu sebeple kaynak kişilerden Nasrettin Hoca fıkrası anlatmaları istenebilir.

27. Yörenize ait bir türkü var mı?
28. Bize türkü söyler misiniz?

Aslında türküler ağız çalışması için uygun malzeme değillerdir. Özellikle ezgili söylenen Türküler deşifre edilirken ezgiden kaynaklanan uzunluklar sorun oluşturmaktadır. Ancak yine de kaybolma ihtimalleri göz önünde bulundurularak türkülerin derlenmesi halk bilimi açısından önemlidir. Ayrıca kaynak kişilere türkü söyletmek, onları ve öteki kaynak kişileri daha rahat malzeme vermeye sevk edecektir.

29. Yörenizde hangi maniler söylenir, biliyorsanız bize mani söyler misiniz?

Bazı kaynak kişiler maninin ne olduğunu anlamayabilirler. Bu durumda onlara birkaç örnek mani söylenebilir.

30. Bebekleri nasıl uyutursunuz, onlara nasıl ninni söylersiniz?

Ezgili söylenen ninniler ağız çalışmaları için uygun değildir, ancak halk bilimi açısından ninnilerin derlenmesi önemlidir.

31. Yörenizde bilmece sorulur mu, bize bilmece örnekleri verir misiniz?

Bazı yörelerde bilmece karşılığında farklı bir terim kullanılabilir. Bu sebeple bilmece karşılığında kullanılan terim öğrenilmelidir. Örneğin, Ankara ili yöresinde bilmece yerine “mesel” kullanılır. Ankara yöresinde bilmece derlemek isteyen bir araştırmacı, kaynak kişilere “Siz mesel bilir misiniz?” sorusunu yöneltebilir. Bu soruya cevap alabilmek için birkaç bilmece örneği verilebilir.

32. Yörenizde en çok kullanılan atasözleri nelerdir?

Kaynak kişilere birkaç atasözü örnek olarak söylenebilir.

33. Yörenizde türbe / yatır veya ziyaret yerleri var mı?

34. Türbedeki zat / zatlar hakkında bilgi verir misiniz?

35. Türbeyle ilgili âdetler nelerdir?

36. Türbeye kimler gelir, türbede neler yapılır?

37. Yörenizde Ramazan ayı ve bayramıyla ilgili âdetleri anlatır mısınız?

38. Yörenizde Kurban bayramı âdetleri nelerdir?

39. Yörenizde batıl inançlar nelerdir?

Bu soru için bazı batıl inanç örnekleri verilebilir. Örneğin: Kara kedi görmek uğursuzluk getirir.

40. Eskiden büyüklere karşı saygı ve hürmet nasıldı?

41. Yörenizde cenaze âdetleri nelerdir?

42. Birisi öldükten sonra mezara defnedilene kadar neler yapılır?

D) Çeşitli Mesleklerle İlgili Sorular

Aşağıdaki sorular yörede söz konusu meslekleri yapan kişilere yöneltilmelidir.

1. Mesleğiniz hakkında (nalbantlık, demircilik, bakırcılık, arabacılık, semercilik, dericilik, marangozluk, çiftçilik vb.) bilgi verir misiniz?
2. Bu mesleğe nasıl başladığınızı anlatır mısınız?
3. Mesleğinizde kullanılan araç gereçlerin adlarını ve bunların ne işe yaradıklarını anlatır mısınız?

Bu soruya sağlıklı cevap alabilmek için mümkünse kaynak kişinin kullandığı araç gereçlerin bulunduğu bir ortam seçilmelidir.

Sonuç

Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan çalışmalar son yıllarda artmış ve belli bir seviyeye kadar gelmiştir. Metin derleme ve inceleme çalışmalarının yanı sıra, ağız çalışmalarında derleme yöntemleri, derlemelerde, incelemelerde, sözlük ve dizin hazırlamada karşılaşılan sorunlar, yaygın yanlışlar gibi teorik konular üzerinde de epey çalışma yapılmıştır. Söz konusu çalışmalarda genellikle derleme sorunları üzerinde durulmuş, fakat bunların birkaçında derleme konularına değinilmiştir. Yalnızca derleme konularını ve kaynak kişilere yöneltilen soruları ele alan müstakil bir çalışma yapılmamıştır.

Sahada derlemeye çıkmadan önce kaynak kişilere yöneltilen soruların belirlenmesi son derece önemlidir. Ağız araştırmacılarının ellerinde hazır bir soru listesinin bulunması, onların derleme aşamasında işini kolaylaştıracaktır. Ayrıca, derleme aşamasında hem aynı soruların tekrar edilmesi önlenecek hem de araştırmacının ne soracağını unuttuğu durumlarda örnek sorulardan yararlanması sağlanacaktır. Ancak kaynak kişilerin karşısına bu listeye çıkıp onları sınava tabi tutuyormuş gibi davranılmamalı, akla soru gelmediği zamanlarda mümkünse muhataba sezdirmeden listedeki sorulardan yararlanılmalıdır.

Bu makalede, ağız derleme konuları kaynak kişilerle, yöreyle, günlük hayatla, gelenek-görenek, folklorla ve çeşitli mesleklerle ilgili olmak üzere beş başlık altında sınıflandırılmış ve bu sınıflandırmaya göre kaynak kişilere yöneltilen soru listesi hazırlanmıştır. Yukarıdaki listede toplam 97 soru vardır. Kaynak kişilere bu sorularının tamamını yöneltilmek mümkün değildir. Çünkü kaynak kişinin veya derleme yapılan yörenin durumuna göre sorular değiştirilebilir. Gerekli durumlarda bu sorulara eklemeler de yapılabilir.

Ağız araştırmalarının folklor çalışmalarında olduğu gibi belirli derleme konuları yoktur. Ağız çalışmalarında kullanılacak derleme yöntemi, araştırmacının amacına göre değişebilir. Bir ağız bölgesinin dil bilgisi özelliklerini tespit etmek amacıyla yapılan derlemeler o bölgenin söz varlığını, ses, şekil ve cümle bilgisi

özelliklerini tam olarak yansıtmak nitelikte olmalıdır. Dolayısıyla ağız çalışmalarında kaynak kişilere yöneltilcek soruların seçiminde bu husus göz önünde bulundurulmalıdır.

Kaynakça

- Adıgüzel, A. (2013). Dünyada ve Türkiye Türkçesinde Ağız Çalışmaları ve Yöntemler. *Turkish Studies*, 8 (9), 387-401.
- Akar, A. (2006). Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunları. *Turkish Studies* 1 (2), 41-53.
- Akar, A. (2009a). Ağız Sözlükleri: Yöntem ve Sorunlar -I. *Turkish Studies*, 4 (4), 1-11.
- Akar, A. (2009b). Ağız Sözlükleri: Yöntem ve Sorunlar -II. *Turkish Studies*, 4 (8), 216-224.
- Akça, H. (2012a). *Ankara İli Ağızları*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Akça, H. (2012b). Ağız Çalışmalarında Gramatikal Dizin Hazırlarken Karşılaşılan Sorunlar. *Türkbilig*, 24, 121-142.
- Boz, E. (2002). *Afyon Merkez Ağzı*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını.
- Boz, E. (2008). Ağız Atlasları. *Turkish Studies*, 3 (3), 152-166.
- Boz, E. (2017). Türkiye'nin İlk Dil Atlası: Eskişehir İli Dil Atlası. *Türk Dili*, 789, 80-92.
- Boz, E. ve Günay Aktaş, S. (2017). *Eskişehir Dil Atlası*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Buran, A. (2009). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Dil Atlası*, İstanbul: Biyografi.net Yayınları.
- Buran, A. (2010). Türkiye Türkçesi Ağız Atlasının Önündeki Sorunlar. *Diyalektolog*, 1, 15-20.
- Çalışkan, N. (2013). Ağız Atlaslarının Hazırlanışında Süreç, Yöntem ve Teknikler: Flaman Ağız Atlasları Örneği. *Teke*, 2 (3), 75-82.
- Demir, N. ve Aydoğdu, Ö. (2009). *Giresun İli ve Yöresi Ağızları*. Giresun: Giresun Valiliği.
- Demir, N. (1998). Ağız Araştırmalarında Kaynak Kişi Meselesi. *Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, M. Özarslan, Ö. Çobanoğlu (Haz.) içinde (ss. 171-180), Ankara.
- Demir, N. (1999a). Ağız Araştırmalarında Derleme Teknikleri. *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, (9 Mayıs 1997), içinde (ss. 78-87), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Demir, N. (1999b). Ağız Sözlükçülüğü. *Kebikeç - İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 7-8, 67-75.
- Demir, N. (2007). Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunu. *II. Kayserive Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni – Bildiriler*, M. Argunşah (Yay. Haz.) içinde (ss. 63-72) Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Demir, N. ve Eker, S. (2010). Ankara Ağızları Sözlüğü Örneğinde Ağız Sözlükçülüğü Hakkında Bazı Tespitler. *Belleten*, 2, 91-102.

- Demir, N. (2012). Türkçe Ağız Araştırmalarında Bazı Yöntem Sorunları. *Diyalektolog*, 4, 1-8.
- Demir, N. (2013). *Ankara Örneğinde Ağızların Belgelenmesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Durmuş, O. (2011). Çuvaş Türkçesinin Ağız Atlası Üzerine. *Türkbilgi*, 21, 113-148.
- Ekici, M. (2013). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Ankara: Geleneksel.
- Erdem, M. D. ve Kirik E. (2011). *Kahramanmaraş ve Yöresi Ağızları*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş İl Özel İdaresi.
- Erdem, M. D. ve Dağdelen, G. (2012). *Karabük ve Yöresi Ağızları (Giriş-İnceleme-Metinler)*. Karabük: Karabük Valiliği.
- Gemalmaz, E. (1989). Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler. *Türk Kültürü Araştırmaları - Halil Fikret Alasya'ya Armağan*, (Ayrı Basım: 149-159. Sayfalar) içinde (ss. 3-21), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Gemalmaz, E. (1995). *Erzurum İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Goldstein, K. S. (1977). *Sahada Folklor Derleme Metotları* (A. E. Uysal, Çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Gökter, B. (2010). Türkiye'deki Ağız Sözlüklerinde Yöntem Sorunları. *Türkiye'de ve Dünyada Sözlük Yazımı ve Araştırmaları Uluslararası Sempozyumu*, (İ. Ayverdi Anısına) içinde (ss. 442-454), İstanbul: Kubbealti.
- Gül, B. (2013). Moğolistan Dil Atlası Üzerine. *Yalın Kaya Bitigi - Osman Fikri Sertkaya Armağanı*, (H. Ş. User – B. Gül, Ed.) içinde (ss. 245-252), Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Gülensoy T. (1988). *Kütahya ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. (2005a). Ağız Araştırması İncelemelerimizde Yaygınlaşmış Yanlışlıklar (1): “bu+ra” mı, “bu ara” mı? *Fikret Türkmen Armağanı* (G. Gülsevin, M. Arıkan, Ed.) içinde (ss. 333-335), İzmir: Ege Üniversitesi.
- Gülsevin, G. (2005b). Ağız Araştırmalarımızda Yaygınlaşmış Yanlışlıklar (2): “değişmenin istikameti” bakımından yapılan yanlışlıklar”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* V (1), 59-63.
- Gülsevin, G. (2005c). Ağız Araştırmalarımızda Yaygınlaşmış Yanlışlıklar (3): “üzüm/yüzüm; öllük/höllük” türeme mi düşme mi? *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* (V) 2, 207-213.
- Gülsevin, G. (2006). Türkiye'deki Diyalektoloji Yayınlarında Yöntem Sorunu (Şekil Bilgisi Bölümleri). Workshop on Turkish Dialects Orient-Institut Istanbul, (19-20 November 2004), *Türk Dilleri Araştırmaları*, 16, 11-24.
- Gülsevin, G. (2013). Türkiye Türkçesi Ağız Atlaslarında Kullanılacak Ölçütler Hakkında. *Bengü Beläk, Ahmet Bican Ercilasun Armağanı* (B. Gül, Ed.) içinde (ss. 101-107), Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Günay, T. (2003). *Rize İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Güner Dilek, F. (2015). *Güney Sibiryaya Altay Türkçesi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Günşen, A. (2000). *Kırşehir ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hayasi, T. (2000). Bolu İli Ağızlarında Belli Bir Dağılım Eğilimi Göstermeyen Sözcükler ve Yorumlamada Sorunlar. *Türkçenin Ağızları Çalıştayı Bildirileri*, (A. S. Özsoy, E. E. Taylan, Ed.) içinde (ss.47-63), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- İleri, C. (2008). *Eskişehir İli Mihalıççık İlçesi ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İlker, A. (2014). Türkiye Türkçesi Ağız Atlası Hazırlanırken "Zamirler, Edatlar ve Zarflar" Nasıl Değerlendirilmelidir? *Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı*, (N. Demir, F. Yıldırım, Ed.) içinde (ss. 161-172), Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Karahan, L. (2000). Ağız Araştırmalarında Sorunlar. *Türkçenin Ağızları Çalıştayı Bildirileri*, (A. S. Özsoy, E. E. Taylan, Ed.) içinde (ss. 21-26), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Karahan, L. (2012). Ağız Çalışmalarında Bilimsel Niteliğin Korunması Üzerine Birkaç Not. *Turkish Studies*, 7 (4), 131-136.
- Karahan, L. (2014). Ağız Derlemelerinde Gramatikal Amaçlı Konu Seçimi. 7. *Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu*, (Basılmamış Bildiri), (16-18 Ekim 2014), Elazığ.
- Korkmaz, Z. (1971). Anadolu Ağızlarının Etnik Yapıyla İlişkisi Sorunu. *TDAY Belleten 1971*, 21-32; *Türk Dili Üzerine Araştırmalar* (1995) içinde (C. I, ss. 179-187), Ankara: TDK.
- Korkmaz, Z. (1976). Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar. *TDAY-Belleten* (1975-1976), 143-172, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar* (1995) içinde (C. I, ss. 199-221), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öçalan, M. (2006). Ağız Araştırmalarında Bilişim Teknolojilerinin Kullanılması ve Ağız Tezleri İçin Yenilik Önerileri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (I), 169 – 188.
- Ölmez, M. (2009). Türkiye'deki Ağız Çalışmaları ve Dizin Bölümleri. Workshop on Turkish Dialects II, Orient-Institut Istanbul, (18-19 November 2005), *Türk Dilleri Araştırmaları*, 19, 223-304.
- Özmen, M. (2009). Bitki Adları Sözlüğü ve Bitki Adlarının Derlenmesiyle İlgili Sorunlar Üzerine. *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, (Â. Terzi, A. Durkun, Yay. Haz.) içinde (ss. 559-564), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özmen, M. (2010). Ağızlardan Söz Derleme Çalışmaları ve Derlemelerle İlgili Sorunlar. *I. Uluslararası Türk Dialektolojisi Çalıştayı*, (15-20 Mayıs 2008, Gazi Magosa / Kıbrıs), *Türk Dilleri Araştırmaları*, 20, 203-212.

- Özsoy, A. S. ve Taylan, E. E. (2000), Türkçenin Ağızları Çalışmalarında Yöntem Sorunları. *Türkçenin Ağızları Çalıştayı Bildirileri*, (A. S. Özsoy, E. E. Taylan, Ed.) içinde (ss. 27-33), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Sarı, İ. (2016). Türkiye Türkçesinin Ağız Atlası Nasıl Tasarlanmalıdır? *Turkish Studies*, 11(10), 513-528.
- Tan, N. (2008). *Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler*, İstanbul: Özal Matbaası.
- Yıldırım, F. (2002). Türkiye Türkçesinin Ağızları ve Etnik Yapı: Çukurova Ağızları Örneği. *Türkbilig*, 4, 136-153.
- Yıldırım, F. (2009). Türkiye Türkçesinin Ağız Atlası İçin Bir Ön Çalışma: “Ala” Sıfatı İle Yapılan Birleşik Kelimeler. *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri* (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa), (Â. Terzi, A. Durkun, Yay. Haz.) içinde (ss. 813-831), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yüce, N. (2009). Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmalarında Karşılaşılan Bazı Genel Problemler. *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, (Â. Terzi, A. Durkun, Yay. Haz.) içinde (ss. 855-863), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.